

Metamorfózy v chemii

Pomalou jsme si zvykli psát v datu letopočet 2000. V tématech sdělení zasílaných do našeho časopisu převládá biochemie, speciální analytické metody, příprava materiálů definovaných vlastností a chemická informatika. Snad bude zajímavé porovnat s odstupem jednoho století obsah a formu současných Chemických listů se zaměřením Listů chemických ročníku 1900.

Těžiště odborných článků našich chemiků začátku století bylo úzce spojeno s cukrovarnictvím a lihovarnictvím, klasicke anorganickou, organickou a analytickou chemií a opojením z rozvíjející se elektrochemie a elektrochemických výrob. Kromě zásadních původních příspěvků českých autorů, kterých bylo v ročníku 1900 devatenáct a podíleli se na nich např. E. Votoček, J. Hanuš, A. Batěk a F. Wald, zde nalezneme obsáhlou rubriku Rozhledy (Z chemie anorganické a fyzikální, organické, analytické), Směs a Různé (kratší sdělení obtížně zařaditelná do rubrik). Posledně zmíněné rubriky představovaly v podstatě souhrny nebo krátké výtahy článků ze zahraničních periodik a měly funkci především osvětovou, neboť přibližovaly zajímavosti a trendy ze světové chemické literatury širšímu okruhu čtenářů. Nechyběl ani oddíl Literatura (krátké recenze odborných knih) a samozřejmostí byly Zprávy spolkové. Spolek Chemiků Českých, jehož orgánem byly Listy chemické měl v té době celkem 430 členů (z toho 10 čestných, 25 zakládajících, 77 přispívajících a 318 činných). Zajímavé je, že více než polovina členů se rekrutovala z cukrovarnické sekce. Mezi čestnými členy najdeme např. jména Mendělejev, Butlerov, Šafařík, atd.

Některé stati působí dnes nezaměnitelným dobovým půvabem. Tak např. zpráva „Příčina výbuchu v továrně na chlórrečnan draselnatý“, referuje o velkém požáru továrny v St. Helens v Anglii, při kterém nastal výbuch asi 80 tun chlórrečnanu, končí doporučením, aby všechny „přístroje, sudy, ba dokonce i místnosti, které k výrobě $KClO_3$ slouží, byly z nehořlavých látek“. Je začátek roku 1900 a $KClO_3$ se skutečně nazývá chlórrečnan draselnatý. Nicméně ještě v toméž ročníku časopisu je uveřejněna práce A. Batěka: „Návrh k opravě českého názvosloví chemického“, která navrhuje úpravu kon-

covek „kysličníků“ prakticky do dnešní podoby – s jedinou výjimkou: pro „kysličníky“ jednomocných kovů je doporučena koncovka „-ičnatý“. Zmíněný chlórrečnan by tedy měl být po roce 1900 „drasličnatý“. Teprve po dalších čtrnácti letech je koncovka „-ičnatý“ na návrh Votočkův nahrazena libozvučnější koncovkou „-ný“ a vzniká nynější názvosloví („Oficiální názvosloví sjezdové“, jež bylo přijato na pátém sjezdu českých přírodovědců a lékařů v Praze v roce 1914).

Zřejmě již jen nemnoho současných chemiků ví, že jestliže Listy chemické psaly o vědě zymotechnické, která se pěstovala zvláště v pivovarství a předmětem jejího zájmu byla zymasa, pomáhaly pokládat základy dnešním poznatkům o enzymech a enzymatických pochodech. Také některé další technické termíny jako např. hutnota látky (hutnota) nebo čipernost reakce se v průběhu let z našeho slovníku postupně vytratily.

Pro počátek století byly příznačné též objevy nových radioaktivních prvků. Čtenáři, který hledí na metody používané průkopníky v tomto odvětví z pozice dnešních znalostí účinků radioaktivního záření, běhá při studiu těchto originálních zápisků mráz po zádech: „...připravený preparát (Radium) září trvale a tak mocně, že i za dne pozorovati na něm lze modravé světlo... Blížíme-li se preparátem v olovu zavřeným po tmě náhle k oku, uvede se mok oční a spojivky do živé fosforescence a zdá se, jako bychom dostali do očí úder.“

Výhrady, které se k náplni a způsobu výuky chemie projevují v každé chemické učitelské generaci jsou mile reprezentovány např. recenzí knihy Chemie a mineralogie pro čtvrtou třídu reálnou: „...Odborník pozorně čtoucí nalézá drobotinných nesprávností více než si přeje. Zde stůjítež některé z nich: – odrůdou kyslíku jest ozón; – páry bromové jsou hutnější než brom; Analýsy nazýváme chemické pochody, při nichž sloučeniny změni se ve svém složení“. Ovšem závěr recenze ukazuje, že některé zkušenosti přetrvávají staletí a jsou všeobecně platné: „Vše to jsou jen doklady toho, jak nepadno jest psáti dobrou knihu školní, kde každé slovo musí být ryzí a nevrtné, a z toho oceniti lze odvahu i práci autorů knih takových.“!!

Pavel Chuchvalec